

Рибалка В.В. доктор психологічних наук,
професор, головний науковий
співробітник Інституту педагогічної
освіти і освіти дорослих НАПН України.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ОСНОВИ МОРАЛЬНО- ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ, ЄДНОСТІ І ПРОГРЕСУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В останні роки відбувся помітний сплеск інтересу і конкретних пропозицій щодо побудови в Україні громадянського суспільства. Відмітимо в цьому плані появу численних моделей такого суспільства в науковій і публіцистичній літературі, в Інтернеті. Важливо те, що потреба в утворенні такого суспільства усвідомлюється різними соціальними групами України, тобто вона потенційно виступає як загальноприйнята ідея, як спільна платформа для здійснюваних зараз у країні морально-політичних змін, що може об'єднати різні сторони суспільства, сприяти розвитку нової єдиної України. Про це свідчить те, що на київському та обласних майданах наприкінці 2013 – в першій половині 2014 року фактично вже сформувалися активні осередки громадянського суспільства, з певною організацією і функціями, які відповідають потребам народної революції честі та гідності. Перспектива політичного процесу в Україні пов'язана, на наше переконання, з побудовою сучасного єдиного всеукраїнського громадянського суспільства, в якому б відображався вітчизняний і міжнародний досвід побудови такого суспільства, сучасний досвід формування реального народовладдя, кінець кінцем – мудрість народу у налагодженні співжиття людей у багатонаціональній, полікультурній, різномовній країні. На жаль, спонтанні спроби функціонування українського громадянського суспільства в умовах драматичних подій 2013-2014 р.р. не супроводжувалися з різних причин цілеспрямованим розвитком, організацією та юридичним оформленням даного виду демократії, тобто дієвою мирною владою народу. А це, як виявилось, загрожує балансуванню на межі переходу до громадянського конфлікту, що реально і відбулося в країні. В цих умовах громадянське суспільство виступає альтернативою громадянської війни! Велику роль у побудові сучасного громадянського суспільства може зіграти українська наука, зокрема філософія, державознавство, соціологія, юридична наука, психологія, педагогіка тощо.

Слід зазначити, що в країні вже відбулися декілька круглих столів за участю представників різних груп громадянського суспільства. Про необхідність обговорення гострих ситуацій саме авторитетними моральними лідерами нації переконливо і настійливо говорили перший Президент України Леонід Макарович Кравчук та деякі інші політики й політологи. На

їх погляд, затримка у побудові й ефективному функціонуванні такого суспільства лише консервує причини виникнення конфлікту, загрожує його рецидивами. Проведений 14 травня 2014 року Загальноукраїнський круглий стіл національної єдності лише підтверджує необхідність побудови сучасного громадянського суспільства в Україні, удосконалення роботи в цьому напрямі. Проте, ця форма самовираження громадян, усього народу не знайшла свого належного розвитку, вона виявляється спонтанно, епізодично, фрагментарно і лише при майже необоротному загостренні ситуації. Авторитетна частина українського суспільства, гордість українського народу – відомі вчені, діячі церкви, культури, митці, видатні громадські діячі – фактично відсторонені від вирішення доленосних проблем державотворення, що було вкрай необхідно саме в останні найбільш трагічні місяці української революції. Вкажемо на той факт, що, услід за нашими самовідданими медиками, мої колеги, українські психологи, надавали необхідну допомогу постраждалим учасникам подій на майдані, але їх поради більш стратегічного плану, зокрема щодо побудови і легітимізації громадянського суспільства, не знаходили належного відгуку у владних структурах і активістів майдану, у ЗМІ...

Відмітимо, що європейські політики, в тому числі й ті, котрі брали участь у посередницькій місії з розв'язання суспільного конфлікту в Україні, як правило, адресували свої пропозиції владі, опозиції та існуючим осередкам громадянського суспільства (!). У світі вже накопичений серйозний історичний досвід функціонування громадянського суспільства, який слід було б вивчити і запровадити нам. Заслуговує на увагу та обставина, що європейське громадянське суспільство, що є зараз достатньо формалізованим і легітимізованим, вже виступає суб'єктом політичного процесу, автором законодавчих ініціатив, зокрема подає законопроекти у Європарламент. Емісари Євросоюзу неодноразово висловлювали свою підтримку спробам створення в Україні громадянського суспільства, пропонували допомогу в цій справі, зокрема навіть були готові виділити на це відповідні гранти. А в середині травня 2014 року Євросоюз, виділяючи Україні в якості фінансової допомоги декілька сотнів мільйонів євро, прямо вказав, що частина цієї суми має бути спрямована саме на побудову громадянського суспільства. Однак чи скористається українська влада і громадськість цим шансом, чи помітить цей міжнародний інтерес до нової форми демократії, що народжувалася на майдані, і чи зробить конкретні кроки в цьому напрямі? Ми говоримо саме про організацію і легітимізацію цієї форми громадянського суспільного самоврядування, оскільки інші відомі суспільні утворення не можуть замінити громадянського суспільства як суб'єкта політичного процесу.

Віддаючи належне фактам, слід згадати, що у 2013 році в Адміністрації Президента України була створена Координаційна рада з питань розвитку громадянського суспільства в Україні, яку очолила радник Президента Марина Ставнічук. Радою були складені стратегія, план формування українського громадянського суспільства і підготовлені матеріали до Указу

Президента з цього питання. В проведеній підготовчій роботі знайшли своє відображення запізнілі і формальні намагання скопіювати відповідні процеси в Росії, де в цьому плані зроблені певні кроки. Там вже декілька років систематично збирається Суспільна палата при Президентові, до якої входять відомі авторитетні постаті російського громадянського суспільства, які формулюють вимоги до влади. Зрозуміло, що функціонування подібних форм громадянського суспільства здійснюється значною мірою під контролем влади, його рішення носять рекомендаційний характер, проте це має і свої корисні аспекти. Відмітимо, що перша ж спроба зібрання подібного утворення в Україні у 2010 році, на якому представники української інтелігенції піддали гострій критиці новообраного президента, призвели до зупинення роботи цього суспільного органу, який, як відомо, більше не збирався.

Проте, означена Координаційна рада розробила, за наявними даними, проект Закону «Про громадянське суспільство в Україні» і подала його восени 2013 року до Верховної Ради України, де він ще не розглядався. На наш погляд, цей законопроект міг би бути перероблений з урахуванням політичних реалій в Україні і розглянутий законодавцями. Проте, чи зацікавлені можновладці в оформленні «п'ятої влади», якою виступає громадянське суспільство? Досвід Помаранчевого майдану, а тепер вже і Євромайдану, свідчить про невтішну відповідь на це запитання. До чого це призвело і до чого веде – говорять події останніх місяців і сьогоднішня. І причини полягають, на наш погляд, саме у соціально-психологічній слабкості, обмеженості, навіть застарілості, традиційних видів влади – законодавчої, виконавчої, судової і ЗМІ – в умовах, коли принципово збільшився рівень освіченості, культури, духовності народу, зросли вимоги з його боку до влади, проте вона не тільки не відповідає цим вимогам, але і демонструє явну і неявну розбещеність, вищість над громадянами, авантюрний і нестримний потяг до корупційних дій, феодальну зневагу до народу, нездатність враховувати розмаїття і глибину проблем народного життя і своєчасно розв'язувати їх тощо. Більш того, влада у нинішньому її вигляді сама породжує проблеми, яка самотійно, без громадянського суспільства, без опори на мудрість народу не може вирішити.

Про потенційну легітимну можливість і необхідність здійснення практичних правових дій з побудови громадянського суспільства свідчить ряд статей Конституції України обох редакцій, 1996 і 2010 років, особливо її 3, 5, 36 статті, які можуть бути інтерпретовані саме як правова основа для реалізації цих дій. Наведемо ці статті із незначними скороченнями.

«Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність...

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

Стаття 36. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей...».

Слід також зазначити, що певні формальні ознаки громадянського суспільства в Україні відображені у прийнятому в березні 2012 року Законі України «Про громадські об'єднання» та запропонованому С. Кириченком проекті Закону України «Про громадський контроль». Наступним кроком може стати прийняття Верховною Радою Закону України «Про Громадянське суспільство в Україні», але з врахуванням морально-політичних подій в країні.

Не входячи в докладний аналіз в означеному контексті положень відповідних статей Конституції України, існуючих законодавчих документів та конкретних процедур з юридичного оформлення громадянського суспільства, що мають зробити спеціалісти – зокрема й соціальні, юридичні, політичні психологи, пересічний громадянин України без особливих зусиль бачить і розуміє наступне: існують правовий розрив, «прірва опосередкування», «зона правової зневаги і бездіяльності» між конституційним правом народу здійснювати владу безпосередньо, і конкретними можливостями для цього. Реальний правовий і політичний «вакуум» між владою і конкретним громадянином і громадами породжує політичні ризики і тому вимагає свого заповнення за допомогою саме громадянського суспільства. Останнє виступає посередником між народом - носієм суверенітету і єдиним джерелом безпосередньої влади - і підпорядкованою йому за Конституцією України державною владою та органами місцевого самоврядування.

Зі зростанням рівня правової культури громадян в освіченій країні цей нонсенс стає все очевиднішим, він дискредитує існуючий «демократичний устрій» як явно застиглий і застарілий, породжує громадянське напруження, невдоволення, протест і протистояння, що все драматичніше виявляється на початку ХХІ століття не тільки в Україні, але і в інших регіонах світу у вигляді неперервних громадянських конфліктів і революцій. Згадаймо трагічні події у Північній Африці, Єгипті, Сирії, Греції, Таїланді, Боснії, політичні заворушення в інших країнах. Саме це вимагає термінової, але добре обґрунтованої побудови і функціонування громадянського суспільства в Україні, охопленої гострою морально-політичною кризою.

Наважимося викласти свої стислі погляди на громадянське суспільство як на антитезу насильницького громадянського протистояння, як на предмет мирних перемовин різних сторін з цього непростого питання. В ході творчого переговорного процесу на всіх рівнях суспільства доцільно, на наш погляд, поступово домовлятися про наступні структурні, інституціональні та функціональні моменти.

1. Метою громадянського суспільства має стати людина як найвища цінність, усі громадяни України, щасливі у рідній країні, яка захищає їх, забезпечує мирний розвиток їх сімей, благополуччя, гарантує високу якість життя за такими ознаками, як здоров'я, тривалість, економічний розвиток, благополуччя, освіта, професія, робота, честь і гідність, дружні стосунки з усіма державами світу і особливо – з її сусідами.

Громадянське суспільство має формуватися із кращих у духовному, моральному, інтелектуальному, професійному плані (адже криза в Україні носить очевидний морально-політичний, зокрема антикорупційний характер) громадян, авторитетних творчих особистостей, досвідчених лідерів, представників і висуванців усіх територіальних і національних громад України як організаторів нового успішного суспільства. Відмітимо, що таких громадян в країні достатньо, особливо серед обдарованої і талановитої молоді, яка чекає свого часу і, не отримуючи можливості допомогти рідній країні, відвертає свої погляди і сподівання до зарубіжжя...

Це суспільство має складатися з усіх рівних між собою професійних, політичних (партійних), економічних, фінансових, наукових, освітніх, етнокультурних, мистецьких, вікових, релігійних, гендерних тощо прошарків українського суспільства (спілок, союзів, товариств, об'єднань, що вже існують, і нових, які мають представляти усі сфери суспільного життя). У громадянському суспільстві мають знайти своє вирішальне місце і такі історично виправдані утворення, як народне віче і майдан. Але вищим органом громадянського суспільства має стати з'їзд, який збирається не менше двох разів на рік, вирішуючи нагальні проблеми країни. У проміжках часу між з'їздами мають працювати регіональні конференції, семінари, круглі столи й інші форми роботи громадянського суспільства. В нинішній складній і драматичній ситуації конче необхідним і терміновим є проведення установчого з'їзду громадянського суспільства всієї України!

Функціонування громадянського суспільства повинно здійснюватися на засадах спеціально затвердженого Кодексу честі та гідності, розробленому на принципах гуманізму, духовності, чесності, справедливості, правової рівності, пропорційного територіального, національного і гендерного представництва, ієрархічної організації, дієвого взаємозв'язку, ротації за результатами реальної громадянської поведінки обраних представників, відпрацювання дієвих форм обговорення проблем і прийняття спільних життєво важливих рішень на основі консенсусу тощо. Особливу увагу слід приділити усуненню важкоусвідомлюваних фактів неповаги, приниження одним територіальними, культурними, релігійними, партійними тощо прошарками (або їх безвідповідальними

представниками) суспільства інших, що призводить до важких і кінцево трагічних наслідків, які спостерігаються, зокрема, зараз в Україні. При цьому в нагоді можуть стати відповідні наукові розробки соціальних і політичних психологів, фахівців по юридичній психології, конфліктології, психології особистості, управління, праці, творчості тощо.

2. Громадянське суспільство має будуватись як «зверху», так і «знизу», а також у «вертикальному» та «горизонтальному» вимірах – зусиллями всіх організованих груп народу. На даному етапі побудову громадянського суспільства, можливо, мають очолити авторитетні представники майданів різних регіонів країни, його активісти як організатори здорових сил українського суспільства. Адже саме вони створили своїми героїчними діями у трагічні дні народної революції з її самовідданими жертвами з різних сторін умови для створення сучасного громадянського суспільства. При цьому мають бути усунуті прояви індивідуального, групового чи регіонального егоїзму, а як головне завдання виступити збереження єдиної України, дотримання миру, створення нормальних умов для життєдіяльності громадян засобами соціального співробітництва, творчості, продуктивної та інноваційної праці людей, виховання, навчання і підготовки до дорослого життя, самоактуалізації молоді тощо. І знову – сучасна українська наука, зокрема філософія, соціологія, культурологія, державотворення, гуманістична психологія і педагогіка – може зіграти свою конструктивну роль у зміцненні української держави. Громадянське суспільство має забезпечити своєчасне і випереджаюче розв'язання різноманітних завдань забезпечення нормальної життєдіяльності громадян країни, приділяючи передусім особливу увагу вирішенню таких пріоритетних проблем, як:

а) розробка стратегічної національної і регіональної ідеології, філософії, концепції інтеграції громадянського життя, які б сприяли сталому розвитку держави, самого громадянського суспільства, кожного громадянина, всіх сімей України;

б) неперервна підготовка і оновлення кадрів управлінців, лідерів, економістів, вчених, працівників ЗМІ, владних структур, виявлення патріотичної, морально розвинутої обдарованої молоді і кваліфікованих талановитих професіоналів, їх висування у структури громадянського суспільства і державної влади шляхом створення ефективних «соціальних ліфтів» і «горизонтальних кар'єр» та при необхідності – їх рішуча кадрова ротация за результатами громадянської і професійної діяльності;

в) розробка форвардних проектів розвитку нації, розгортання і підтримка масової соціальної, наукової, технічної, економічної, мистецької тощо творчості та ефективної інноваційної діяльності з впровадження перспективних ідей такої творчості у життя, економіку, бізнес, в тому числі і шляхом створення всеукраїнської «Кремнієвої долини» та регіональних інноваційних центрів з розвинутою інноваційною інфраструктурою, експериментальним виробництвом з виходом на масове виробництво конкурентоспроможних товарів на основі нових технологій і неперервного підвищення продуктивності праці;

г) розвиток освіти, науки і виробництва як єдиного розвивального комплексу, підтримка освітньо-науково-технологічних авторських шкіл, підвищення конкурентоздатності української економіки, поширення авангардного вітчизняного та світового комерційного та бізнесового досвіду;

д) наполегливе вирішення проблеми збільшення тривалості життя, забезпечення житлом, зміцнення здоров'я, виробництва екологічно чистого харчування тощо – на основі заохочення найкращих зразків, а якщо потрібно - «оперативної адміністративної і кримінальної відповідальності» за недотримання відповідних вимог, включаючи обов'язкові вимоги духовного, морального гатунку тощо.

Пріоритетні завдання і проблеми мають неперервно визначатися на регіональних конференціях і всеукраїнських з'їздах, ставитися і вирішуватися державною владою і економікою країни.

3. Мають бути визначені і побудовані доцільні форми об'єктивного, неупередженого і чесного громадянсько-суспільного інформування (громадянські ЗМІ, організовані комп'ютерні мережі, інформаційні центри тощо) про реальний стан життя народу, суспільства і держави. Важливо налагодити продуктивне і зважене обговорення першочергових проблем (життєдіяльності громадян, політичних, історичних, культурних, моральних, наукових, освітніх, інноваційних, економічних, міжнародних тощо) на різних рівнях українського громадянського суспільства і прийняття взаємно узгоджених компромісних рішень (наприклад, на регіональних і всеукраїнських конференціях, громадянських зборах, нарадах, опитуваннях, плебісцитах, референдумах, зокрема із використанням нових інформаційних технологій, залученням волонтерів, активістів тощо). При цьому наявні культурні, історичні, суспільні, освітні, трудові, професійні традиції різних груп українського народу мають презентуватися на загальнонаціональному рівні із найкращого боку, завдяки чому вони і зайняли своє місце в пам'яті тієї чи іншої громади. Слід зрозуміти, що саме при такій позитивній, конструктивній презентації в масштабах всієї країни вони можуть дійсно збагачувати українську культуру!

Хай перших рішень молодого громадянського суспільства на початку його існування буде небагато, але вони мають бути життєво важливими, гуманістично орієнтованими, толерантними, принциповими, прозорими, справедливими, дійсно спільними і формуючими спільність, загальноукраїнськими, що мають бути обов'язковими для виконання усіма членами суспільства і владними структурами.

Ці рішення повинні узгоджуватися з усіма гілками влади на засадах правової рівності усіх сторін. При цьому слід утримуватися від категоричних оцінок, упереджень, звинувачення сторін і надавати перевагу конвергентним, об'єднуючим, інтеграційним рішенням, націленим на спільне майбутнє. Громадянське суспільство повинно мати право законодавчої, виконавчої і судової ініціативи і бути представлене в усіх гілках влади.

Ворожі, руйнівні, конфліктогенні дії і публічні висловлювання з будь якого боку мають бути заборонені, а встановлений соціальний, гуманістичний, громадянський плюралізм думок. При цьому доцільно використовувати відомі методи спілкування, діалогу, дебатів, посередництва, компромісу, техніки творчого, інноваційного вирішення проблем з використанням добре організованого і морально відповідального Інтернету, ТБ, ЗМІ, преси тощо.

Перспективною в цьому плані є техніка діалогічних універсалій професора психології Г.О.Балла, що полягає передусім у дотриманні наступних принципів:

- а) принцип поваги партнерів діалогу одне до одного і до себе;
- б) принцип прийняття партнерів діалогу такими, якими вони є;
- в) принцип орієнтації на найвищі й найкращі досягнення сторін з огляду на перспективу;
- г) принцип свідомої конкордантності, тобто установки на згоду на основі загальноприйнятих базових знань, норм, цінностей і цілей;
- д) принцип толерантності, терпимості одне до одного;
- е) принцип чіткого й обґрунтованого викладу сутності проблем і вимог кожною стороною діалогу;
- є) принцип знаходження спільного у висловлених поглядах на проблему і прийняття рішення на цій спільній основі;
- ж) принцип фіксації розбіжностей та відкладення їх обговорення на більш сприятливі часи та після більш ґрунтовної підготовки до діалогу;
- з) принцип зосередження на виконанні спільних рішень та їх реалізації відповідними владними структурами;
- і) принцип контролю за їх виконанням усіма сторонами.

Слід забезпечити обов'язкове досягнення спільного прогресивного результату, вивчати і долати труднощі на шляху до нього. До підготовки і проведення такого діалогу можуть бути залучені професійні психологи, соціологи, політологи, спеціалісти по конфліктології та посередництву, інструктори по організації тренінгів спілкування тощо.

4. Доцільно відшукувати і використовувати адекватні й прийнятні форми громадянського контролю і поступової паритетної взаємодії влади і народу - на засадах обов'язкового виконання його обґрунтованих вимог. Важливою функцією громадянського суспільства має виступати самоконтроль, в межах його самоорганізації, й неперервний і безпосередній громадянський контроль дій усіх гілок влади та чиновників. Громадянське суспільство в особі своїх найбільш чесних і принципових представників повинно безпосередньо і тотально контролювати всі рівні і види влади!

5. Мають бути відпрацьовані реальні види відповідальності влади і членів самого громадянського суспільства за невиконання, фальсифікацію чи гальмування виконання загальноприйнятих рішень громадян. Особливої і неперервної уваги потребує моніторинг духовних, моральних, особистісних, громадянських, творчих, інноваційних, професійних властивостей службовців, тобто представників влади і керівників громадянського

суспільства, які мають виконувати волю народу, служити йому, чесно виконувати обов'язки службовців. Слід усвідомлювати, що корупція – це не тільки українська біда, з нею бореться весь світ, тому треба систематично реформувати, контролювати і замінювати при потребі представників влади і керівників громадянського суспільства - завжди й усюди! При цьому слід враховувати ту обставину, що специфіка влади та нездоланні егоїстичні інстинкти, сама людська психологія в її індивідуалістичних проявах, утворюють постійно діючі чинники розбещування людини владою, чому може протидіяти лише духовно, морально розвинута особистість громадянина при підтримці і контролі громадянського суспільства. Враховуючи наявність у суспільстві численної обдарованої молоді і талановитих зрілих, дорослих громадян, слід встановити доцільний режим вікової ротації лідерів громадянського суспільства і представників влади, реалізувати форми наступності між різними поколіннями лідерів суспільства, вони повинні бути сумірними до темпів зміни поколінь, що усуне ще один вид несправедливості, зокрема пов'язаний із невідповідною представленістю різних поколінь у владі! Кадровий склад влади, враховуючи відповідальний характер його праці, має систематично проходити спеціальне тестування – патріотичне, моральне, мотиваційне, характерологічне, інтелектуальне, психофізіологічне, медичне тощо.

Ми обмежуємося лише наведеними вище базовими в плані побудови громадянського суспільства положеннями Основного закону України та існуючих правових документів і висловленими щодо їх реалізації стислими міркуваннями - з надією, що вони привернуть увагу спеціалістів і громадян і можуть бути конструктивно обговорені, уточнені і доповнені саме як основа мирного врегулювання гострої морально-політичної кризи в Україні та подальшого демократичного і соціально-економічного розвитку країни. З часом, вивірені і виправдані принципи роботи створюваного і успішно діючого громадянського суспільства мають бути безпосередньо представлені в Конституції України, в окремому її розділі «Про Громадянське суспільство». Для цього статті даного розділу мають бути обговорені і враховані членами Конституційної Асамблеї при підготовці нового Основного Закону України. А зараз має бути терміново розроблений (чи принципово перероблений і доповнений) і прийнятий Закон України «Про Громадянське суспільство в Україні», в якому був би закріплений і легітимізований досвід народовладдя молодого громадянського суспільства єдиної України. Слід, вірогідно створити спеціальну соціально-психологічну службу забезпечення ефективної діяльності громадянського суспільства і влади всіх рівнів.

Доцільно розглянути можливість створення на перевіреній життєм кадровій основі громадянського суспільства, із його успішного центрального та регіонального осередку, що пройшов іспит на вірність моральним, духовним критеріям служіння суспільству - громадянської партії, яка б мала право участі у представницькій, виконавчій та судовій владі і була б підвітна громадянському суспільству. При цьому має бути встановлений

граничний термін – не більше двох строків перебування на урядових посадах (8-10 років), враховуючи вимоги солідарності поколінь і ентропію, розпусту будь-якої особистості владою. Найкращі представники влади із громадянського суспільства мають дбати про виховання нових поколінь представників влади і лідерів суспільства, передавати їм свої повноваження і допомагати їм в якості радників, консультантів, наставників.

Як громадяни, зацікавлені в мирі і процвітанні рідної країни, закликаємо всі сторони утриматися від односторонніх категоричних поглядів на нинішню непросту ситуацію, свідомо прийняти до відома думки опонентів, позбутися крайніх емоційних оцінок і зайвих амбіцій (в гідності ми всі рівні!!!), а де треба – простити одне одному, піти назустріч через компроміс, знайти краще спільне у своїх позиціях на основі наукового, зокрема гуманістичного, системного, конвергентного мислення і народної, громадської мудрості, відклавши на наступний час вирішення не вирішуваних поки що проблем заради великої мети – збереження єдиної України як умови нашого спільного благополуччя! Ми маємо створити сучасне Громадянське суспільство в рідній Україні заради її стабільності і процвітаня!